

PLATNOŚCI BEZPOŚREDNIE A SYTUACJA EKONOMICZNA GOSPODARSTW ROLNICZYCH*

Zofia Kołozsko-Chomentowska

Politechnika Białostocka w Białymstoku
Katedra Finansów i Rachunkowości
Kierownik katedry: dr Barbara Wojsznis

Słowa kluczowe: dopłaty bezpośrednie, gospodarstwo, dochód
Key words: direct subventions, farm, income

S y n o p s i s: Opracowanie jest próbą oceny wpływu dopłat bezpośrednich na sytuację ekonomiczną gospodarstw rolniczych. System ten obejmuje wszystkich producentów rolnych posiadających grunty o powierzchni powyżej 1 ha. W roku 2004 rozpoczęto realizację dopłat bezpośrednich. Stwierdzono, że rola dopłat bezpośrednich zależy od powierzchni użytków rolnych. W gospodarstwach mniejszych dopłaty pełnią funkcję socjalną. Ich udział w dochodzie z gospodarstwa przekraczał 85%. Większe korzyści odczuli rolnicy użytkujący duże zasoby ziemi. Średni udział dopłat bezpośrednich w dochodach rolniczych wyniósł 46,5% w gospodarstwach woj. podlaskiego i 38% w woj. kujawsko-pomorskim.

WSTĘP

Wejście Polski do Unii Europejskiej daje szczególne szanse dla rolnictwa i obszarów wiejskich. W tych dziedzinach zapóźnienia rozwojowe są największe, stąd też potrzeby ogromne. Polskie rolnictwo zostało objęte regułami Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) z dniem wejścia w życie Traktatu Akcesyjnego, określającego warunki członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Niektóre mechanizmy były wprowadzane do krajowej polityki rolnej już w okresie przedakcesyjnym, w ramach procesów dostosowawczych. Wśród nich szczególnie nacisk UE kładzie na wspieranie rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich.

Wspólna Polityka Rolna (WPR) jest realizowana w ramach dwóch filarów. Pierwszy z nich to wspieranie sektora rolnego przez płatności bezpośrednie i rynkowe, drugi obejmuje tzw. instrumenty na rzecz wsparcia rozwoju obszarów wiejskich, w tym instrumenty Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW).

Płatności bezpośrednie zostały wprowadzone w UE w ramach reformy Mac Sharryego w 1992 roku i utrzymane w dokumencie Agenda 2000, zakładającym reformę wspólnej polityki rolnej w latach 2000-2006. Płatności te miały rekompensować obniżki cen gwarantowa-

* wykonano w ramach badań własnych W/WZ/6/04

nych i dotyczyły podstawowych produktów rolnych. W stosunku do Polski i innych krajów, które wstąpiły do UE 1 maja 2004 r. zastosowano uproszczony system płatności bezpośrednich. Mechanizm ten obejmuje wszystkich producentów rolnych posiadających grunty o powierzchni powyżej 1 ha. Pierwsza realizacja dopłat miała miejsce w roku 2004 roku.

Rola dotychczasowych instrumentów wsparcia rolnictwa ze środków budżetu krajowego stopniowo maleje na rzecz wsparcia unijnego, z udziałem niezbędnego współfinansowania krajowego. W pracy przedstawiono wyniki realizacji dopłat bezpośrednich do gruntów rolnych oraz podjęto próbę oceny wpływu dopłat bezpośrednich na sytuację dochodową gospodarstw rolnych.

Podjęty problem badawczy opracowano na podstawie literatury przedmiotu oraz danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Rachunek symulacyjny przeprowadzono na wybranych gospodarstwach woj. podlaskiego i kujawsko-pomorskiego, w których badania ich sytuacji dochodowej były prowadzone w latach 1998-2000. Doboru gospodarstw dokonano w sposób celowy. Ze względu na możliwość uzyskania wiarygodnych danych, wybrano gospodarstwa współpracujące z Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego. Zakres badań ograniczono do gospodarstw rodzinnych, które spełniały następujące kryteria: a) gospodarstwa położone na terenie gmin wiejskich i miejsko-wiejskich (wyeliminowano gminy miejskie), b) gospodarstwa typowo rolnicze (z pominięciem gospodarstw z dużym udziałem działalności specjalnych). Sporządzono listę gospodarstw spełniających te warunki. Następnie ustalono liczebność próby na podstawie wzoru dla cech jakościowych [Pawłowski 1972]. Z każdego regionu wybrano metodą losowania prostego bez zwracania po 200 gospodarstw [Nowaczyk 1985]. Przyjęcie jednakowej liczebności obydwu grup było uwarunkowane możliwością uzyskania takiej samej precyzji oszacowania parametrów w jednej i drugiej próbie¹. Dochód z gospodarstwa obliczono metodą FADN² [Wyniki 2000]. Szczegółową metodykę doboru gospodarstw oraz metodykę zbierania i przetwarzania danych przedstawiono w innej pracy [Kołoszko-Chomentowska 2003]. Wyniki tych badań stanowiły dane do rachunku symulacyjnego.

FINANSOWANIE WSPÓLNEJ POLITYKI ROLNEJ

Podstawowym źródłem finansowania rolnictwa w UE jest Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej, utworzony w 1964 roku. Jest on integralną częścią budżetu Wspólnoty. Fundusz ten składa się z dwóch części: Sekcji Gwarancji i Sekcji Orientacji. Sekcja Gwarancji finansuje następujące działania: ułatwienie startu młodym rolnikom, wsparcie dla wcześniejszego przechodzenia na emeryturę, wsparcie dla metod produkcji rolnej przyjaznej dla środowiska oraz wsparcie przez dodatki wyrównawcze dla obszarów wiejskich z ograniczeniami środowiska, zalesianie terenów rolniczych. Sekcja Orientacji wspiera następujące działania: inwestowanie w gospodarstwach rolnych, szkolenia dla rolników, poprawa przetwórstwa i sprzedaży produktów rolnych, działania promujące rozwój obszarów wiejskich np. infrastrukturę.

¹ W badaniach przyjęto precyzję oszacowania parametrów na poziomie 5% oraz poziomie istotności $\alpha = 0,05$.

² Farm Accountancy Data Network (System Danych Rachunkowości Rolnej UE).

Zasady finansowania tych dwóch sekcji różnią się między sobą. Wydatki dotyczące wspierania rynku rolnego są narzucone z góry i w całości finansuje je Sekcja Gwarancji. Natomiast wydatki związane z działaniami strukturalnymi są współfinansowane przez państwa członkowskie.

Środki związane z Sekcją Orientacji są znacznie mniejsze od środków przeznaczonych na realizację zadań z Sekcji Gwarancji. Łączą się one z finansowaniem strukturalnych aspektów Wspólnej Polityki Rolnej. Znaczną część Funduszu pochłania Sekcja Gwarancji. Związana jest ona z finansowaniem wspólnej organizacji rynków rolnych. Dysponentami środków w tej sekcji są m. in. nasze krajowe agencje płatnicze, a więc Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Agencja Rynku Rolnego. Administrowaniu płatności służy również wprowadzony we wszystkich państwach członkowskich Zintegrowany System Zarządzania i Kontroli IACS [Perkowski 2003].

Płatności bezpośrednie są finansowane w całości przez Sekcję Gwarancji, która współfinansuje również działania Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Komisja Europejska zaproponowała modyfikację funduszy europejskich w latach 2007-2013. Zmiana dotyczy również wsparcia rozwoju obszarów wiejskich. Program rozwoju obszarów wiejskich, zarówno dla Polski, jak i pozostałych państw członkowskich, będzie opracowywany w oparciu o nowe rozporządzenie Rady w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich z Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich. Zgodnie z tym projektem, który będzie obowiązywał od 1 stycznia 2007 roku, polityka rozwoju obszarów wiejskich zostaje całkowicie oddzielona od polityki spójności i będzie finansowana przez jeden nowy fundusz – Europejski Fundusz Rolny Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Fundusz ten będzie się składać ze środków obecnej Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (części wspierającej rozwój obszarów wiejskich) oraz środków Sekcji Orientacji tego funduszu. Oznacza to, że wraz z rozdzieleniem polityki rozwoju obszarów wiejskich od polityki spójności, nowa polityka rozwoju obszarów wiejskich traci swój charakter strukturalny [Kowalczyk 2005].

KWESTIA DOPŁAT BEZPOŚREDNICH

Problem dopłat bezpośrednich był jedną z ważniejszych kwestii negocjacyjnych podczas szczytu w Kopenhadze 12-13.12.2002 r. Uzgodniono wówczas, że w kolejnych latach okresu 2004-2006 rolnicy polscy będą otrzymywać płatności bezpośrednie w wysokości 36, 39 i 42% pełnych płatności, a zatem wyższe niż uprzednio proponowane³. •ródłem dodatkowych środków na dopłaty bezpośrednie są przewidziane dla Polski fundusze strukturalne, a mianowicie Europejski Fundusz Gwarancji i Orientacji Rolnictwa. Zostanie on zmniejszony o taką kwotę, o jaką zostanie zwiększona kwota przewidziana na płatności bezpośrednie. Obowiązuje również zasada, że środki unijne muszą być uzupełniane środkami państwa otrzymującego wsparcie. W efekcie UE wypłaci ze swego budżetu na pokrycie dopłat bezpośrednich kwoty w wysokości: 25% w 2004 r., 30% w 2005 r. i w roku 2006 – 35%

³ Wyniki negocjacji według Record Subject: Conclusion of the Negotiation with the Czech Republic, Estonia, Cyprus, Latvia, Lithuania, Hungary, Malta, Poland, Slovenia and Slovakia – Overall final agreement (Copenhagen, 13 December 2002). Conferences on Accession to the European Union Czech Republic, Estonia, Cyprus, Latvia, Lithuania, Hungary, Malta, Poland, Slovenia, Slovakia. Document 21000/02. Copenhagen 13 December 2002.

pełnych płatności. Polska natomiast jest obowiązana do rekompensowania niższych płatności przez krajowy budżet.

Harmonogram dochodzenia do pełnych płatności bezpośrednich wypłacanych z budżetu UE zakłada 40% pełnych dopłat w roku 2007 i wzrost w kolejnych latach o 10 punktów procentowych, by osiągnąć 100% w roku 2013. Do tego czasu rolnicy polscy będą funkcjonować w gorszych warunkach ekonomicznych, co oznacza również nierówne warunki konkurencji.

Polska miałaby prawo do uzupełnienia płatności bezpośrednich z własnego budżetu w wysokości nie przekraczającej 30 punktów procentowych. Przy pełnym wykorzystaniu uprawnień dopłaty bezpośrednie wynosiłyby w 2007 r. 70%, w 2008 – 80%, w 2009 – 90% i 100% począwszy od 2010 roku. A więc zrównanie warunków konkurencji nastąpiłoby w 2010 roku, przy maksymalnym wysiłku finansowym Polski.

Jednym z argumentów na rzecz stopniowego dochodzenia do pełnych płatności bezpośrednich wg Komisji Europejskiej jest to, że przyznanie pełnych płatności od początku członkostwa zahamowałoby przemiany strukturalne w polskim rolnictwie. Ten argument wydaje się mało zasadny, ponieważ główną barierą przemian strukturalnych na wsi są niewielkie szanse na pozarolnicze miejsca pracy dla osób odchodzących z rolnictwa.

W państwach UE-15 obowiązuje standardowy system dopłat bezpośrednich. Jego istotą jest ściśle powiązanie płatności bezpośrednich z gałęziami produkcji. Dopłaty otrzymują więc gospodarstwa uprawiające zboża, oleiste, strączkowe, pastewne, len na ziarno i na włókno, tytoń, chmiel, ziemniaki skrobiowe, a także prowadzące mięsny chów bydła i owiec. Od roku 2005/2006 systemem dopłat będzie objęty również mleczny chów bydła, przy czym będzie on wprowadzany stopniowo przez kilka lat.

Nowym państwom członkowskim zaproponowano stosowanie systemu uproszczonego, na okres przejściowy, do momentu stworzenia warunków umożliwiających wprowadzenie systemu standardowego. Będzie on mógł funkcjonować przez pierwsze trzy lata, z możliwością przedłużenia o dwa kolejne. Za jego wprowadzeniem w pierwszych latach członkostwa przemawiają dwa ważne argumenty [Rowiński 2003]:

- pierwszym jest możliwość pełnego wykorzystania dopłat,
- drugi argument wynika z okoliczności, że zbiór gospodarstw rolnych objętych systemem standardowym jest najprawdopodobniej niemal identyczny ze zbiorem gospodarstw objętych systemem uproszczonym. Natomiast rachunki symulacyjne, wykonane dla czternastu typów gospodarstw zlokalizowanych w różnych regionach Polski potwierdzają opinię, że zamiana systemu standardowego na uproszczony obniżałaby łączną kwotę płatności w gospodarstwach wyspecjalizowanych tylko nieznacznie.

System uproszczony nie preferuje żadnej gałęzi produkcji. Kluczem podziału środków w tym systemie jest powierzchnia użytków rolnych. Minimalna powierzchnia gospodarstwa rolnego uprawnionego do otrzymania płatności bezpośrednich wynosi 1 ha UR.

System ten ma również wady, dlatego też pierwsze opinie były zdecydowanie krytyczne. Jedną z ważniejszych wad jest nadmierne wspieranie gospodarstw na glebach słabych. W systemie uproszczonym obowiązuje bowiem jedna stawka dopłat na obszarze całego kraju. Ponadto gospodarstwa na glebach słabych są wspierane subwencjami za gospodarowanie w regionach o niekorzystnych warunkach naturalnych. W efekcie rolnicy gospodarujący na glebach dobrych otrzymują niższe subwencje w przeliczeniu na jednostkę powierzchni. Ostatecznie jednak ten system został przyjęty.

Wynegocjowane kwoty dopłat bezpośrednich są kilkakrotnie wyższe od kwot przewidzianych dla rolnictwa w polskich budżetach. W latach 2004-2013 ich wysokość wy-

niesie 26,9 mld euro, przy czym od 2007 r. będzie to nieco ponad 2,7 mld euro rocznie [Rowiński 2003].

Na jednolitą płatność obszarową w 2004 roku przeznaczono 659,95 mln euro, na płatności uzupełniające odpowiednio dla sektora I – 804,509 mln euro i 483 tys. euro dla sektora II.

W Nowej Perspektywie Finansowej na lata 2007-2013 proponowane środki na Wspólną Politykę Rolną to kwota 404,7 mld euro, przy czym na dopłaty bezpośrednie i interwencje rynkowe około 300 mld euro (73%), a na rozwój obszarów wiejskich 80 mld euro (22%). Na Polskę przypada 5% tych środków [Kuźmiuk 2005].

REALIZACJA DOPLAT BEZPOŚREDNICH

Na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z 28 września 2004 r.⁴ przyjęto stawkę jednolitej płatności obszarowej w wysokości 210,53 zł/ha⁵, natomiast stawkę uzupełniającą płatności obszarowej w wysokości 292,78 zł/ha. Tak więc dopłata pełna wynosiła 503,31 zł/ha.

Ponadto, w 2004 roku rozpoczęto realizację dopłat z tytułu niekorzystnych warunków gospodarowania (ONW) w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Celem tego działania jest przede wszystkim zapewnienie ciągłości rolniczego użytkowania ziemi, jak też utrzymanie żywotności obszarów wiejskich i zachowanie ich walorów krajobrazowych. Wsparcie dla gospodarstw rolnych, położonych na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, rekompensuje istniejące utrudnienia w stosunku do gospodarstw położonych poza strefami ONW⁶. Wsparcie finansowe udzielane jest w postaci corocznych zryczałtowanych płatności (dopłat wyrównawczych) do hektara użytków rolnych położonych na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania i pozostających w użytkowaniu rolniczym. Wysokość dopłat wyrównawczych zależy od położenia działki i wynosi od 179 zł/ha (strefa nizinna I) do 320 zł/ha (tereny górskie) [Instrumenty...2004].

Tabela 1. Wnioski o przyznanie płatności obszarowych i ONW w 2004 r.

Województwo	Liczba wniosków zatwierdzonych		Powierzchnia deklarowana [ha]
	ogółem	w tym: ONW	
Dolnośląskie	61 450	18 283	879 097
Kujawsko-Pomorskie	69 316	27 910	1 026 280
Lubelskie	173 379	56 230	1 272 216
Lubuskie	19 967	13 664	352 834
Łódzkie	127 822	64 630	947 591
Małopolskie	131 913	48 825	493 640
Mazowieckie	207 81	113 530	1 817 913
Opolskie	630 547	6 142	502 380
Podkarpackie	119 191	38 63	498 770
Podlaskie	80 434	157 225	989 840
Pomorskie	39 104	19 663	708 879
Śląskie	52 974	15 533	331 760
Świętokrzyskie	92 152	34 032	487 040
Warmińsko-Mazurskie	41 898	26 996	592 783
Wielkopolskie	122 636	70 798	1 702 371
Zachodniopomorskie	29 199	16 711	804 316
Polska	1 399 900	609 590	13 767 710

• źródło: Dane ARiMR (dn. 15.03.2005)

⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z 28 września 2004 r. w sprawie stawek płatności uzupełniających – Dz. U. Nr 214, poz. 2168.

⁵ W 2005 r. stawkę jednolitej płatności obszarowej zwiększono do 225 zł/ha.

⁶ Wykaz obszarów ONW zamiesz-

czony jest w Załączniku nr 2 do Rozporządzenia Rady Ministrów z 14 kwietnia 2004 r. w sprawie szczególnych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 73, poz. 657 z późn. zm.).

Realizację pierwszych dopłat bezpośrednich rozpoczęto 18 października 2004 roku. Wnioski o płatności bezpośrednie złożyło prawie 1,4 mln rolników, a ponad 600 tys. rolników – o płatności z tytułu gospodarowania na obszarach o niekorzystnych warunkach. Dotyczyły one powierzchni około 14 mln ha (tab. 1). Z tego tytułu wieś polska otrzymała około 7 mld zł [Olejniczak 2005]. Najwięcej wniosków o płatności obszarowe w stosunku do liczby producentów rolnych zostało złożonych w województwach: wielkopolskim (91,21%), kujawsko-pomorskim (90,92%), podlaskim (90,76%). Natomiast najmniej wniosków złożono w województwie śląskim (77,02%), małopolskim (77,6%) i podkarpackim (78,7%)⁷.

W ramach systemu dopłat bezpośrednich w woj. podlaskim zrealizowano następujące kwoty:

- płatności bezpośrednie – 456 704 542 zł (79 546 decyzji),
- płatności ONW – 142 551 899 zł (52 195 decyzji).

Z przeprowadzonych przez Agencję kontroli w gospodarstwach rolnych z tytułu płatności bezpośrednich wynika, że poziom nieprawidłowości w skali kraju wynosił 15,3%. Dla woj. podlaskiego wskaźnik ten był najniższy i wynosił 9,71%.

Według niektórych autorów, większa liczba wniosków złożonych w 2005 roku (1 487 591) oraz perspektywa corocznego wzrostu płatności bezpośrednich będzie podtrzymywać popyt na grunty rolnicze i będzie istotnym źródłem wzrostu cen ziemi, co powinno skutkować powolną, aczkolwiek systematyczną koncentracją ziemi w gospodarstwach silniejszych ekonomicznie [Borkowski 2005].

Czy gospodarstwa domowe rolników odczuły korzyści wynikające z wprowadzenia dopłat bezpośrednich? Trudno jest o jednoznaczną ocenę wpływu tych dopłat na sytuację ekonomiczną rodzin rolniczych po pierwszym roku funkcjonowania w strukturach europejskich. Takiej oceny będzie można dokonać w dłuższym horyzoncie czasowym. Według J. Rowińskiego [2003] „...aczkolwiek część gospodarstw odczuje korzyści spowodowane wprowadzeniem mechanizmu dopłat bezpośrednich w pierwszych latach członkostwa, to jednak będą one miały wyraźny wpływ na sytuację dochodową rolnictwa jako całości dopiero od 2008 roku, gdy potencjalne płatności bezpośrednie z budżetu UE będą kształtować się na poziomie 50% pełnych płatności”.

W tabeli 2 przedstawiono rachunek symulacyjny sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolniczych woj. podlaskiego. Z przedstawionych danych wynika, że rola dopłat bezpośrednich w dochodach rodzin rolniczych zależy od powierzchni UR w gospodarstwie. W przypadku gospodarstw mniejszych obszarowo (do 10 ha UR) dopłaty bezpośrednie pełnią funkcję socjalną. Ich udział w dochodzie z gospodarstwa przekraczał 85%. Podobne wyniki uzyskano w odniesieniu do gospodarstw z woj. kujawsko-pomorskiego (tab. 3). Świadczy to o tym, że małe gospodarstwa borykają się z podobnymi problemami niezależnie od warunków przyrodniczo-ekonomicznych w jakich funkcjonują, a dopłaty bezpośrednie stanowią zasadniczą część dochodu z gospodarstwa.

W miarę wzrostu powierzchni użytków rolnych rola subwencji w dochodach rolniczych maleje. Średni udział jest jednak znaczący i wynosi w przypadku gospodarstw woj. podlaskiego 46,5%, a w gospodarstwach woj. kujawsko-pomorskiego prawie 38%.

Bardziej obiektywny obraz oddziaływania płatności bezpośrednich na dochody ludności rolniczej uzyskamy, jeśli odniesiemy przedstawione dane do przeciętnego dochodu rozporządzalnego gospodarstw domowych w kraju. Z tego punktu widzenia w woj. podla-

⁷ Dane ARiMR

Tabela 2. Wpływ dopłat bezpośrednich na sytuację ekonomiczną gospodarstw rolnych w woj. podlaskim (rachunek symulacyjny)

Wyszczególnienie	Powierzchnia UR [ha]				
	do 10	10,01-20	20,01-30	> 30	ogółem
Średnia powierzchnia UR [ha]	8,76	15,64	24,22	39,63	22,90
Liczba pełnozatrudnionych	1,60	2,01	2,09	2,24	2,04
Dochód rolniczy netto [zł]	752,48	9192,02	13235,92	25923,86	13262,75
Dochód rolniczy netto na 1 pełnozatrud. [zł]	467,38	4573,14	6332,98	11573,15	6501,35
Subwencja – dopłaty bezpośrednie [zł]	4408,99	7871,77	12190,17	19945,18	11525,80
Dochód z gospodarstwa* [zł]	5161,47	17063,79	25426,09	45869,04	24788,55
Udział subwencji w dochodzie z gospodarstwa [%]	85,42	46,13	47,94	43,48	46,50
Dochód z gospodarstw					
– w zł na 1 członka rodziny**	268,83	707,45	1013,80	1706,44	1012,60
– w % przeciętnego dochodu gospodarstw domowych w kraju***	39,4	103,90	148,9	250,6	148,7

* dochód z gospodarstwa obejmuje dochód rolniczy netto plus subwencje,

** w przeliczeniu na pełnozatrudnioną jednostkę pracy w gospodarstwie,

*** wskaźnik parytetowy obliczono na podstawie dochodów nominalnych; odzwierciedla on stosunek miesięcznego dochodu badanych gospodarstw do miesięcznego dochodu rozporządzalnego gospodarstw domowych w kraju w zł/osobę. Według GUS dochód rozporządzalny na gospodarstwo domowe w 2003 r. wynosił 681 zł/osobę [Mały Rocznik Stat. Polski, GUS Warszawa 2005, s. 183, tab. 13(106)].

• źródło: obliczenia własne.

Tabela 3. Wpływ dopłat bezpośrednich na sytuację ekonomiczną gospodarstw rolnych w woj. kujawsko-pomorskim (rachunek symulacyjny)

Wyszczególnienie	Powierzchnia UR [ha]				
	do 10	10,01-20	20,01-30	> 30	ogółem
Średnia powierzchnia UR [ha]	8,26	15,53	25,2	46,49	31,14
Liczba pełnozatrudnionych	1,79	1,80	52,13	2,03	1,99
Dochód rolniczy netto [zł]	700,11	10511,38	29810,25	35487,74	25764,50
Dochód rolniczy netto na 1 pełnozatrud. [zł]	213,86	6311,87	13996,69	17498,11	12969,79
Subwencja – dopłaty bezpośrednie [zł]	4157,34	7816,40	12708,58	23398,88	15673,0
Dochód z gospodarstwa* [zł]	4857,45	18327,78	42518,83	58886,62	741437,57
Udział subwencji w dochodzie z gospodarstwa [%]	85,60	42,65	29,8916	39,74	37,82
Dochód z gospodarstwa					
– w zł na 1 członka rodziny**	226,14	848,51	63,49	2417,35	1735,24
– w % przeciętnego dochodu gospodarstw domowych w kraju***	33,2	124,60	244,27	354,97	254,81

* dochód z gospodarstwa obejmuje dochód rolniczy netto plus subwencje,

** w przeliczeniu na pełnozatrudnioną jednostkę pracy w gospodarstwie,

*** wskaźnik parytetowy obliczono na podstawie dochodów nominalnych; odzwierciedla on stosunek miesięcznego dochodu badanych gospodarstw do miesięcznego dochodu rozporządzalnego gospodarstw domowych w kraju w zł/osobę. Według GUS dochód rozporządzalny na gospodarstwo domowe w 2003 r. wynosił 681 zł/osobę [Mały Rocznik Stat. Polski, GUS Warszawa 2005, s. 183, tab. 13(106)].

• źródło: obliczenia własne.

skim, w gospodarstwach o powierzchni do 10 ha UR dochody stanowiły 39,2% przeciętnego dochodu w kraju i były prawie 4-krotnie niższe niż średnio dochody w analizowanej zbiorowości. Natomiast graniczna powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie, umożliwiającą uzyskanie parytetu dochodowego w badanych gospodarstwach wynosiła ponad 15 ha, przy 46,13% udziale dopłat bezpośrednich. Najkorzystniejszy parytet dochodowy wystąpił w gospodarstwach o powierzchni powyżej 30 ha UR. Dochód z gospodarstwa był 2,5-krotnie wyższy niż przeciętny dochód gospodarstw domowych i ponad 6-krotnie wyższy niż dochód w gospodarstwach o powierzchni do 10 ha UR, przy czym udział dopłat bezpośrednich wyniósł ponad 43%.

W woj. kujawsko-pomorskim parytet dochodowy osiągnięto przy niższej powierzchni UR. W gospodarstwach o powierzchni ponad 15 ha UR wynosił on 125,6% przeciętnego dochodu gospodarstw domowych w kraju. Średnio gospodarstwo analizowanej zbiorowości osiągnęło dochód z działalności rolniczej 2,5-krotnie wyższy od przeciętnego dochodu gospodarstw domowych, przy 37,82% udziale dopłat bezpośrednich.

Należy podkreślić, że analizowane gospodarstwa należą do lepszych od przeciętnego gospodarstwa w województwie pod względem poziomu uzyskiwanych wyników produkcyjno-ekonomicznych. Nie możemy zatem uogólniać wniosków na całą zbiorowość gospodarstw rolnych, możemy jednak zgodzić się z opinią Poczty [2004] „...można oczekiwać wzrostu dochodów sektora rolnego w Polsce w pierwszych latach po akcesji w przedziale od około 35% do ponad 60% względem ich poziomu w 2001 roku.”

Płatności bezpośrednie to instrument finansowy nie stosowany dotychczas w polskiej polityce rolnej, a dający rolnikom możliwość swobodnego dysponowania otrzymanymi środkami. Dlatego ich wpływ na rozwój rolnictwa będzie odbywał się przez dopływ środków na rynek wiejski i stopniową dyferencjację gospodarstw, zależną od sposobu spożytkowania owych środków przez rodziny rolnicze.

WNIOSKI

1. Doświadczenia pierwszego roku funkcjonowania w strukturach europejskich pozwalają optymistycznie patrzeć w przyszłość. Rozpoczęto realizację wielu programów. Największym zainteresowaniem rolników cieszyły się płatności bezpośrednie i płatności z tytułu gospodarowania na obszarach o niekorzystnych warunkach.

2. W przyjętym przez Polskę systemie uproszczonym płatności bezpośrednich następuje przesunięcie wsparcia na korzyść rolników użytkujących duże zasoby ziemi.

3. W zdecydowanej większości gospodarstw przyrost dochodów jest zbyt mały, aby zmienić sytuację materialną rodzin rolniczych, raczej łagodzi bieżącą sytuację dochodową. Dla tej grupy gospodarstw niezbędne jest poszukiwanie alternatywnych źródeł dochodów. Zasadniczych zmian w rolnictwie jako całości, można będzie oczekiwać w dłuższym horyzoncie czasowym.

LITERATURA

- Borkowski J. 2005: Możliwości kształtowania rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce w warunkach Wspólnej Polityki Rolnej. [W:] Ekonomiczne i społeczne skutki integracji Polski z Unią Europejską dla rolnictwa i obszarów wiejskich, pod red. B. Piechowicz. Wyd. AP Siedlce: 65-82.

- Instrumenty wsparcia finansowego realizowane przez ARiMR w latach 2004-2006. Informator dla beneficjentów. ARiMR, Warszawa 2004.
- Kołoszko-Chomentowska Z. 2003: Zastosowanie analizy składowych głównych w badaniach nad czynnikami determinującymi dochody z działalności rolniczej. *Roczniki Nauk Rolniczych*, Seria G, T. 90, z. 2: 34-44.
- Kowalczyk S. 2005: Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa 2007-2013. *Biuletyn Informacyjny ARR*, nr 5 (167): 4-11.
- Kuźmiuk Z. 2005: Wspólna Polityka Rolna w Nowej Perspektywie Finansowej (NPF) na lata 2007-2013. [W:] *Ekonomiczne i społeczne skutki integracji Polski z Unią Europejską dla rolnictwa i obszarów wiejskich*, pod red. B. Piechowicz. Wyd. AP, Siedlce: 83-92.
- Mały Rocznik Statystyczny Polski. GUS, Warszawa 2005.
- Nowaczyk C. 1985: Podstawy metod statystycznych dla pedagogów. PWN, Warszawa-Poznań: 134.
- Olejniczak W. 2005: Pierwszy rok polskiego rolnictwa w Unii Europejskiej. *Biuletyn Informacyjny ARR*, nr 4(166): 4-9.
- Pawłowski Z. 1972: Wstęp do statystycznej metody reprezentacyjnej. PWN, Warszawa.
- Perkowski M. 2003: Integracja Europejska – wprowadzenie. Wyd. Prawnicze LexisNexis, Warszawa: 304-305.
- Poczta W. 2004: Wpływ integracji z Unią Europejską na położenie ekonomiczne rolnictwa polskiego w pierwszych latach po akcesji. *Więś i Rolnictwo* nr 2: 239-253.
- Rowiński J. 2003: Koszty i korzyści członkostwa Polski w UE (rolnictwo). Raport z badań „Koszty i korzyści członkostwa Polski w Unii Europejskiej”, Centrum Europejskie Natolin, Warszawa: 105-135.
- Wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych w 1999r. IERiGŻ, Warszawa. 2000.

Zofia Kołoszko-Chomentowska

THE DIRECT SUBVENTIONS AND THE ECONOMIC POSITION OF FARMS

Summary

The direct subventions following the Mc Sharry's reforms introduced to compensate the cuts of guaranteed prices concerned the basic agricultural products. They make a financial support for the land production as the first pillar of the Common Agriculture Policy. The standard system of direct subsidies is operative within the UE-15 countries. As far as the newcomers are concerned, the simplified one has been provided temporarily. The latter involves every farmer with the ground area larger than 1 hectare. The first payments under this system were implemented in 2004. This paper is an approach to detect an influence of the direct subventions on the economic position of land holdings.

The importance of direct subsidies has been found to be dependent on the arable land area. In small farms, the subsidies serve the purpose of social support. They constitute more than 85% of agricultural income. The owners of large farmland acreage got more considerable benefits out of the subsidies. In farms of Podlasie province and Kujawy and Pomerania one, respectively, a mean share of direct subsidies in the agricultural income was 46.5% and 38%.

Adres do korespondencji:
dr Zofia Kołoszko-Chomentowska
Politechnika Białostocka
Wydział Zarządzania
ul. Ojca St. Tarasiuka 2
16-001 Kleosin
tel. (0 85) 746.98.40 lub 67
e-mail: zofiakołoszko@tlen.pl